

primerjamo prednosti in hibe pašnikov s polaganjem po hlevih, moremo reči, da oboje utegne ob svojem časi biti koristno, ako se sploh vestno in opazno vselej postopa in ravna. Po pašnikih ne smemo vsega prepuščati narodi, ampak sami moramo tudi gledati, da sleharno škodo zabranimo, kolikor je človeku mogoče. Vendar tudi pri klaji moramo paziti, da živina ni neprestano k jaslim priklenena, ampak da časi na plano pride in se tod sprehodi.

Kje pa moremo, kar je potrebno, laže oskrbeti, ali na pašnikih ali v hlevih, to je do gospodarskih razmer in posebnosti, ki so zelo različne. Po nekod na primer kaže vsekakor živino na pašnike goniti, ker je zelo lahko mogoče. Drugod pa kaže ravno nasprotno, namreč polagati v hlevih. Za vzrejo sodijo sploh in najprvo pašniki, tudi svinje so tako veliko zdravejše, pa še kravam molznicam ugaja paša, če rabijo za vprežno živino; vsaj poleg klaje naj se jim privošči časi kaj paše.

Pri polaganji v hlevih treba je skrbeti, da je zmerom dosti zelene krme, pa tudi slame. Te je zelo potreba. Slama odvrtača nezgode, ki rade zadevajo živino, katera zmerom stoji v hlevih. Z njo uravnavamo hranilne snovi, ki se nahajajo v zeleni krmi, da ne škodujejo. Sploh pomaga slama žival ohraniti zdravo, zlasti pa, kadar se prehaja od suhe klaje na zeleno in od zelene na suho; vsaj skozi 14 dni je tedaj previdno in opazno postopati. V to svrhu priporočajo slamo in zeleno krmo skupaj rezati ali zjutraj in zvečer slame klasti. Svežo zeleno krmo je samo za eden dan naprej pripravljati; bolje pa jo je vsak dan po dvakrat nakositi, in sicer zjutraj eno uro po solnčnem vzhodu in zvečer, predno pade rosa.

Nadalje svetujejo zeleno krmo hraniti po hladnih prostorih, kamor solnce ne sije. V prevelikih kupih ne sme trava ležati, sicer se ugreje in vzvene. Ako je pa uže ugreta in vela, treba jo razgrniti in z vodo poškopiti, da se razhladi. Od dežja zmočeno travo pa kaže polagati le, če je s slamo pomešana. Nekateri imajo posebne lesene stolice ali lese, narejene iz desek in lat. Vložena krma se ne ugreje kmalu, in če je od dežja mokra, odcedi se voda, ter jo potem zračni prepri hitreje suši. Kedar travo polagamo, treba tudi paziti, da napajamo živino ob pravem času, namreč nekoliko časa poprej ali pozneje, nikoli pa ne precej potem, ko smo položili sveže krme. Najbolje kaže pri govedih čakati, da začnejo prežvekovati.

Velike previdnosti je treba, kadar mlado, bujno travo ali deteljo polagoma. Držati se moramo trdno določenega časa za polaganje, da živali ne žró prehlavno. Polaga naj se večkrat, vendar vselej zmerno, malo ter opazno, in le ob pravem času napaja. Trave rezati ni treba morebiti zaradi lažega prebavljanja, ampak časi le zato, da se bolje s slamo pomeša ali preveč ne raztrosi, kar se godi zlasti, kadar so muhe sitne. Takisto opazno treba živino gnati na pašnike, kar je pa časi veliko teže, nego če v hlevih polagamo. Pred vsem je skrbeti, da bode na pašnikih zmeraj dosti paše ali pa

vsaj druge krme pripravljene, kedar bi je po njih zmanjkalo.

Navadno pritisne takšno pomanjkanje sredi poletja in preneha šele, ko je moči na strnišča goniti živino, kar škoduje zlasti mlajšim živalim. Poprej so namreč gladovale, potem pa dobe nagloma mlade trave. Posebno škodljiva je rana paša spomladi, kadar je vsled dolge zime krma pošla, in pozna jesenska, da še pobero vse do zadnje travice. Koder so torej pašniki nekaj časa prazni in popaseni, treba skrbeti za drugo klajo. Dobro je živalim, ki zahajajo na slabe pašnike, polagati nekaj oljnih prg. Tudi slame bodi nekaj pripravljene. Polagati je kaže zjutraj in zvečer. To odvrtača slabe nasledke, ki skoro vselej nastopijo, kadar dalj časa dežuje, in so pašniki mokri, vlažni ali imajo po nizkih legah kislo krmo, ali kadar pasejo po mladih, bujnih deteljiščih. Paziti je tudi, da se pravilno prehaja od polaganja po hlevih na nepretrgano gonjo na pašnike, da se živali polagoma privadijo novi krmi in izpremenjenim vremenskim razmeram.

Posebno je paziti na ostavljeno mlado živino. Pitne vode ne sme manjkati živini po pašnikih, in veljajo o tem ista pravila, katera pri polaganji sveže trave. Na posled bodi še omenjena rosnata, mokra, zlasti pa s slano pokrita paša in sploh takšna, katero je nočni mraz skvaril. Na takšno pašo ne smemo živine tešče hitro iz toplega hleva goniti, ker si prehladi želodec, dobi drisko, grižo, krave pa zvržejo. Na deteljišče in druge travnike goniti živino je najbolj nevarno, kadar je po njih rosa, ker živali taka piča napihuje. Mnogo škodujejo tudi pašniki, kamor je živino daleč goniti ali koder pitne vode pomankuje. Zlasti nevarni so ob veliki vročini in poletni suši. Mnogovrstne bolezni napadajo živino, pluća se vnemo ali zbole sluzene. Treba torej skrbeti za senco, koder se živina, zlasti opoludne, odpočije.

Klimatiška korist sadnega drevja.

Klimatiška korist sadnega drevja poudarja se veliko premalo, gotovo zato, ker ni toliko vidna. Če sadno drevo tudi ni neogibno potrebno, vendar pomaga zelo, da so kraji prijetnejši in prijaznejši. Sadno drevje je merilo za blagostanje dežel. Kmetovalec rad vsadi nekaj drevja okoli svoje hiše, in sicer ne toliko zaradi sadja, kolikor sebi v varstvo. Drevje mu daje senco in jemlje moč viharjem. Enako korist ima cela pokrajina od obilo sadnega drevja.

Stara izkušnja nas uči, da so kraji brez drevja manj rodovitni. Vetrovi so močnejši, solnce pripeka na zemljo in vse skupaj pa suši zemljo. Drevje zmanjša vse te nepravilike, ono slabi veter in solnčne žarke, iz zemlje pa sesa po koreninah vlago, ki se zopet razpuhiteva skozi listje in ki dela zrak prijetno vlažen. Vlažen zrak povzroča dež in roso, ki napajata zemljo z vlago. Ob mrzlih nočeh brani tudi sadno drevje nekoliko top-

loti, da preveč ne izžareva iz zemlje. Tako posreduje drevje in dela podnebje milejše.

Sadno drevje slabi silo velikih nalivov in toče, preprečuje plazove ob bregovih in je dostikrat strelovod. Listje jemlje ljudem škodljive pline iz zraka, izpuhteva očiščen zrak ter dela tako pokrajino zdravejšo.

Sicer dela vse to gozdno drevje, in sicer toliko bolj, ker ga je več in skupoma. Gozd se pa mora vedno bolj umikati plugu, in zato ga morajo nadomeščati nasadi sadnega drevja.

Ne zabimo pa tudi, koliko lepša sadno drevje pokrajine. Mislite si, kako žalostne bi bile videti vasi brez vsakega drevesa, in kakšna bi bila spomlad brez drevja v lepem belem cvetju! Dobro ravnano drevje daje pokrajini lepo podobo in priča, da tod prebiva pridno in imovito ljudstvo.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

116.

Vpliv prirode na razvoj ljudstva.

Ljubezen za življenjem je bila vedno največi spodbudek, ki je priganjal človeka na delo in premišljanje. Glad ga je silil, da si v prirodi išče potrebne hrane. Kjer pa se hrana človeku ni uže gotova ponujala, tam je moral izmišljati orodje, loviti zver, a tako pridobljeno hrano na razne načine prirejati, da je mogel jesti jo, ali pa shraniti. Nevihte so priganjale človeka, da si postavlja streho nad glavo, da se oblači. Da-si so vse te prve potrebe male in neznatne bile, vendar je človek moral izmišljati sredstev, kako da jih zadovolji. No, človek ni se brigal samo za sebe, temveč se mu je bilo treba brigati tudi za potomstvo, to pa ga je sililo, da živi v društvu. V društvu se je razvijal človeku jezik. Tu je nastala potreba, da se lepotiči, da čim ugodnejše živijo; tako so se skalili prvi kali prometa in trgovine.

Če se oziramo po širokem svetu, prepričamo se, da ni človek povsodi enako brzo se razvijal in napredaval. Vidimo na zemlji ob naobraženih narodih mnogo plemen, katera so na pol pota zaostala, in kakor da se ne morejo več premakniti. Nahajamo pa tudi takih, ki se iz svoje zibelke tako rekoč še vzdignili niso.

In kaj je temu krivo? Kje naj iščemo vzrokov, ki so povzdignili ene narode do najvišje stopnje naobraženja, dočim so druge v napredku kar naravnost zavirali?

Vzroki ti se nahajajo v naravi, ki nas obkoljuje, ki nas je v prvem našem razvoju ravnala in vodila kot malo dete. Priroda je na enej strani silila človeka, da se muči in skrbi, kako se hoče preživiti; dočim

ga je drugej obsula s tolikim bogastvom, da se mu ni treba dosti brigati, kako hoče zadovoljiti svoje najglavnejše potrebe. Prvi pogoj napredku človeškemu je bogatstvo njegovo. Siromašen narod ne bode nikdar do tega došel, da začne pospeševati znanost in obrt, ker je preveč obložen s skrbjo za vsakdanji kruh. Samo ondi more biti duševnega napredka, kjer se je v narodu uže toliko bogastvo nabralo, da ono more vzdržavati celo vrsto ljudij, ki morejo mirno in brezskrbno posvetiti ves svoj trud in delo napredku človeškemu. No, do bogastva ne prihaja človek vedno enako. V enem kraju leži mu odprto pred rokama, drugej mu je treba dela in vstrajnosti, preden do njega pride, dočim mu zopet na nekih krajih narava meče polena pod noge, da ne more nikamor naprej.

V prvem njegovim razvoju vpliva na človeka največ sama narava. Še le kedar se človek vzdigne na neko višino, potem more prenesti svojo premoč in svoje izkustvo tudi v one kraje, katere je do tlej narava zanemarjala.

Na duševni razvoj človeka ima v prvej vrsti velik vpliv oblika zemlje, na katerej stanuje. Vse drugače se hoče razviti človek, ki živi na široki kopnini od njega, ki ga je previdnost božja na osamljene otoke postavila. Bregovita zemlja vse drugače vpliva na razvoj človeški; kakor odprta ravnica. Pa tudi po ravninah, katere namakajo velike reke, urediti se hoče človeški um do celega drugače, kakor po suhih pustarah.

Neizmerno velik vpliv na razvoj telesne in duševne moči človekove ima podnebje. V hladnejšem podnebjju je tudi priroda siromašnejša, tu ima človek več truda in dela kakor v toplejšem kraju. Tu mora skrbeti za obleko in stan, na kar v toplem podnebjju ljudje ne mislijo. Tu treba človeku tečnejše hrane, katero pa si težje pridobiva, dočim v toplem podnebjju podaja mu narava hrane v obilnosti.

Vsi vemo s skušnjo, da delo deluje najblagodejnejše na človeka. Delo oplemenja človeka, dočim ga nedeljo pogublja in razorava v njem vsak plemenitejši čut. V mnogih krajih vročega podnebjja, kjer človeku ni treba skrbeti za obleko, kjer mu hrana tako rekoč v usta leti, postal je človek duševno in telesno len. Brezdelnost in lenoba pa ste človeka vkovala v robstvo. V preveč merzlih pa, kjer mora človek preveč napenjati svoje sile, postal je trdoglav in nesposoben za vsak viši napredek.

Razen podnebjja ima velik vpliv na človeka tudi bilinstvo in živalstvo, ki ga okrožava. V prvej vrsti so tu koristne živali in biline, katere so od nekdaj bile največe važnosti za materijalno bogatstvo in duševni napredek človeški. Prastanovniki avstralski in Otočja Avstralskega ne bi gotovo ostali na tako nizke stopnji razvoja, da imajo kulturnih bilin in živalij za vzgoj. Tudi Američanec ne bi ostal ribar in lovec, da je našel v zemlji več koristnih bilin in več živalij, katere bi mogel udomaćiti.